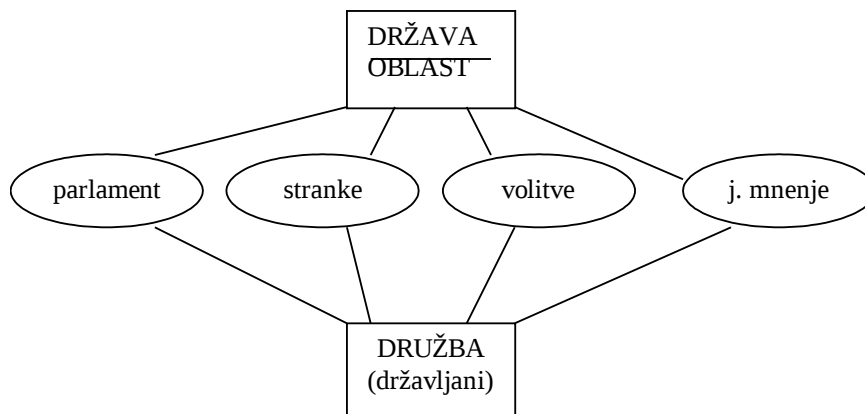

POLITIČNI SISTEM

→ Pojem politični sistem pogosto enačijo z državo oz. oblastjo (je širši od pojma oblasti, države). Pojem uveljavil v 60. leta prejšnjega stoletja D. Easton.

→ Je odnos med državo in družbo (odnos je urejen):

→ Je medsebojno povezan zbir ali celota družbenih odnosov, norm in ustav, ki oblikujejo javno oblast in njen položaj v družbi. V ta okvir spadajo:

1. vsi organi politične oblasti.
2. V primeru parlamentarne oblasti (parlament, vlada) so to institucije in odnosi preko katerih uresničujejo družbene skupine in sloji svoj vpliv na oblast (politične stranke) in tudi interesne skupine (lobiji)
3. način oblikovanja politične oblasti (volitve)
4. razni drugi načini vplivanja na politično oblast (MM).

→ Politični sistem je podsistem globalne družbe (je del družbenega sistema). Če obstajajo kanali vplivanja družbe na politično oblast govorimo o demokratičnem sistemu, če pa teh kanalov ni je to nedemokratični sistem.

⇒ Za demokratične sisteme so značilne: svobodne volitve, svobodna konkurenca, pluralistični sistemi z opozicijo, svobodo združevanja, tiskarstvo,...

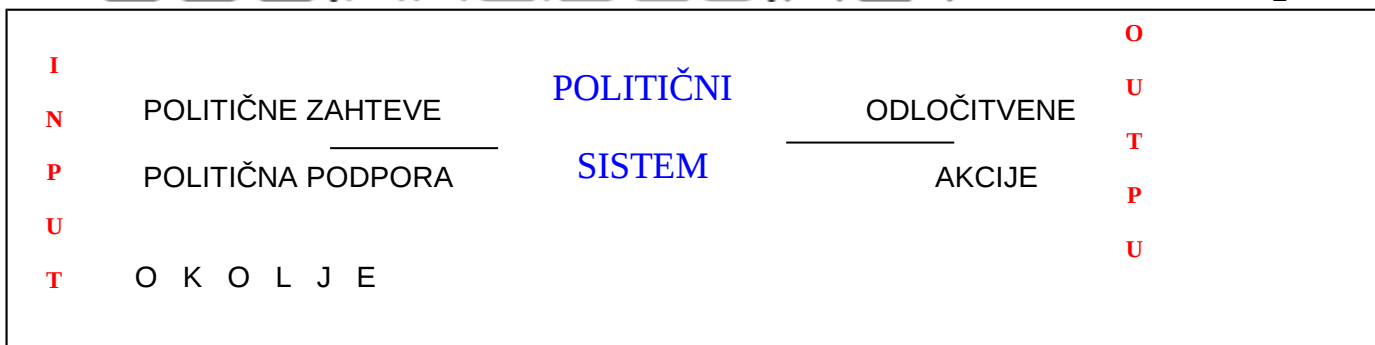
⇒ Nedemokratični sistemi imajo centralizirano, neomejeno in nekontrolirano, torej totalno oblast. So **monistični** s prepovedjo opozicije. Med nedemokratične sisteme spadata *avtokracija* = samovlada (Husein) in *totalitarizem* (nacizem, fašizem).

→ Razlika med avtokracijo in totalitarizmom: avtokracija je omejena na politično področje, (se zadovoljuje s političnim nadzorom), totalitarizem pa posega na vsa področja človekovega življenja: poskuša obvladati celotno ne samo politično, temveč tudi kulturno, gospodarsko,...

→ Značilnosti totalitarizma:

- obstaja uradna ideologija, ki zajema vse bistvene vidike človekovega razvoja; vsakdo mora spoštovati to ideologijo
- obstaja neka množična stranka (ideologija; pri nas zveza komunistov), ki je hierarhično ustrojena z fuderjem na čelu
- tajna policija, ki pod strankarskim nadzorom onemogoča sovražnike družbe in države
- vseobsežni nadzor stranke nad množičnimi mediji
- strankarski monopol nad oboroženo silo (zveza komunistov v vojski)
- centralizirano upravljanje in nadzor celotnega gospodarstva
- obljuba varnosti za katero so ljudje pripravljene žrtvovati velik del svobode

EASTON IN MODEL POLITIČNEGA SISTEMA (statičen model)

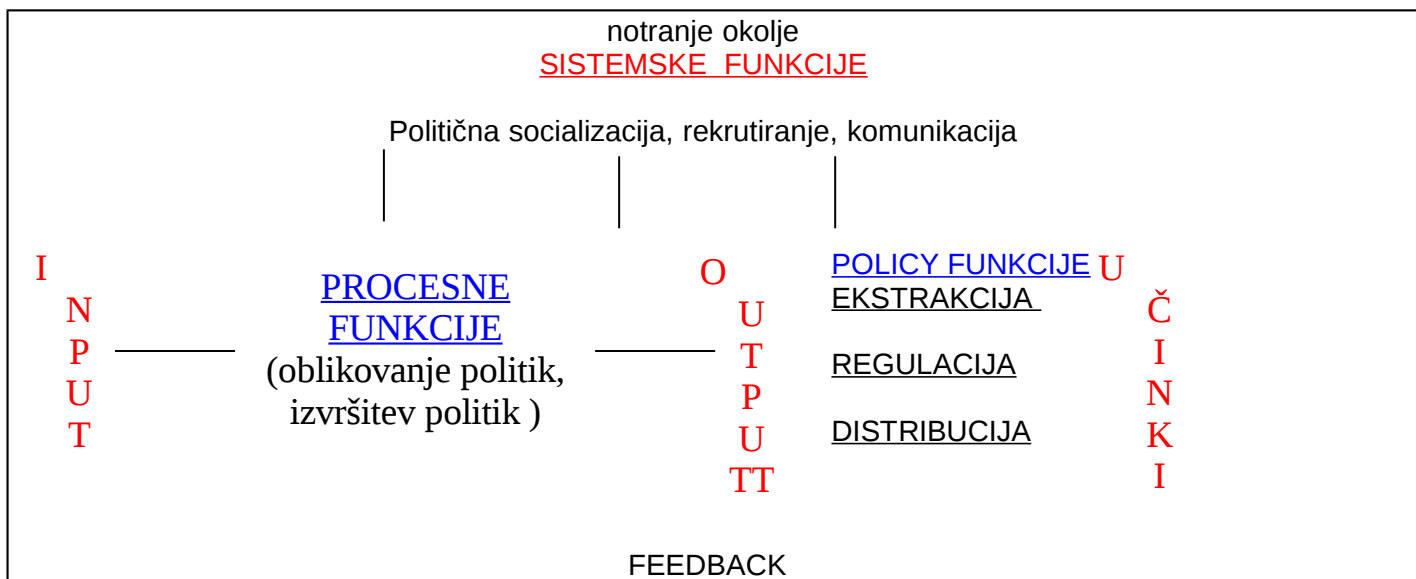
→ Analiza političnega sistema mora vključevati raziskovnje formalnih odločitev na eni strani in stvarnega delovanja na drugi (ustavno pravo obravnava samo eno stran, politologija pa obe).

→ To kar se dogaja v praksi je namreč najpogosteje različno od tega kaj so nameravali storiti tisti, ki sprejemajo zakone (nosilci od pol. ureditev).

⇒ Ključni elementi političnega sistema:

- inputi (za predelavo informacij), ki se pojavljajo v obliki pol. zahtev in pol. podpore
- pol. outputi so v obliki odločitev in akcij (za izvršitev)
- pol. podpora se kaže, npr. da glasuješ za neko zadevo, da spoštuješ zakone,...
- outputi se razlikujejo od končnega rezultata oz. učinkov (outcoast)

FUNKCIJE POLITIČNEGA SISTEMA

→ dinamičen model

- POLITICS: politika (parlament, stranke)
- POLICY: politike (na posameznih področjih: energetska,...)
- POLITY: politična skupnost

⇒ 3.funkcije, sistemske so izločene

→ Sistemske funkcije niso neposredno vključene v izvrševanje in delovanje politik, vendar so bistvenega pomena za delovanje političnega sistema. Opredeljujejo ali se bo sistem spremenil ali pa se bo ohranil v obstoječi obliki, določajo kdo bo bolj vpliven pri oblikovanju politik. Sestavljajo:

1. politična socializacija (pomeni vse v zvezi z oblikovanjem političnih stališč (družina, šole, MM, cerkev)
2. politično rekrutiranje=kadrovanje (računsko, ustavno sodišče)

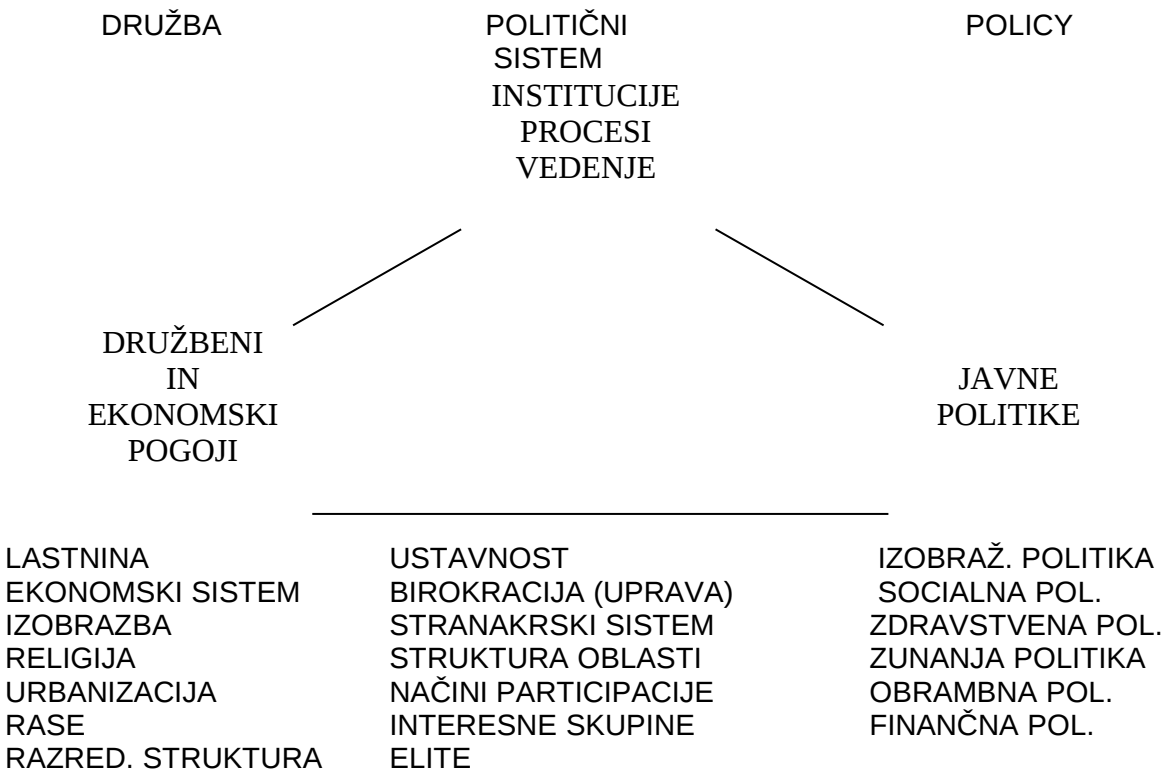
3. politična komunikacija (tok informacij skozi družbo in različne strukture, ki sestavljajo pol. sistem; posredno deluje na pol. sistem).

→ Procesne funkcije (faze političnega procesa)

1. artikulacija interesov = izražanje
2. agregacija interesov =povezovanje (kombinacija interesov v policy alternative)
3. oblikovanje politik (izbira ene alternative, odločitve, zakon).
4. proces implementacije = izvrševanje (uresničitev politik, jih udejani)

→ Implementacija pol. procesa ali outputa poteka v obliki policy funkcij (te zadevajo tudi družbo, gospodarstvo, kulturo,.. ne samo politično sfero). Policy funkcije so sestavljene iz:

1. ekstrakcije (izvleček)
2. regulacije vedenja (pravila)
3. distribucije (razdelitev)

⇒ Vrste političnih sistemov:

→ prva delitev: demokratični in nedemokratični sistem

→ Prvi se je s klasifikacijo sistemov ukvarjal atenski filozof **Herodot**. Politične sisteme je razdelil na:

1. **MONARHIJO** (oblast enega)
2. **ARISTOKRACIJO** (oblast manjšine)
3. **DEMOKRACIJO** (oblast večine).

→ **Aristotel** je k tej delitvi 'kako vlada posameznik, manjšina in večina ' dodal še:

1. **TIRANIJA** (monarhija se lahko sprevrže v tiranijo)
2. **OLIGARHIJO**
3. **DEMAGOGIJO** (zavajanje ljudstva)

→ **Montesque** (prvi obravnaval delitev oblasti) je definiral:

1. **REPUBLIKO**, ki je lahko demokratična ali aristokratska
2. **MONARHIJO**
3. **DESPOTIJO** (oblika samodržtva)

→ moderno delitev zasledimo pri **Ameriških federalistih**, ki ločijo:

1. glede na organizacijo oblasti:
  - monarhija
  - republika
2. glede na delitev oblasti:

• HORIZONTALNO

Glede na vejo oblasti (zakonodajna, izvršna, sodna):
center)

1. Parlamentarni sistemi
2. Predsedniški sistemi
3. Skupščinski = konventni sistemi

• VERTIKALNO

Glede na stopnje oblasti (občine,

1. unitarni = enotni sistemi
(pomembna stopnja centralizacije)
2. federalni = sestavljeni sistemi (obstajajo federalne enote, ki stopnjo suverenosti)

imajo

1. PARLAMENTARNI SISTEM

→ Zakonodajna oblast pripada parlamentu

→ obstaja določena povezanost izvršne in zakonodajne oblasti (zakonodajna oblast lahko izda zaupnico / nezaupnico vladi)

→ Obstajajo dve veji izvršne oblasti:

- predsednik države oz. republike
- predsednik vlade

2. PREDSEDNIŠKI SISTEM

→ stroga delitev oblasti (med kongresom in predsedniku države)

→ Značilnost je **VETO** = prepovedujem, zavračam zakon (predsednik možnost veta)

→ imamo eno vejo izvršilne oblasti → predsednik države, ki je izvoljen neposredno, je tudi predsednik vlade.

→ več variant predsedniških sistemov: Zda; francozi imajo polpredsedniški sistem

3. SKUPŠČINSKI = KONVENTNI SISTEM

→ mi imeli v socializmu

→ obstoječa oblika: konventni sistem v Švici (enotnost oblasti, ni opozicije)

→ Predstavniški parlament je pomembnejši od vlade. Predstavniški organi so hkrati nosilci zakonodajne in izvršne oblasti

→ Sodna oblast je izločena, čeprav je pod močno kontrolo predstavniškega telesa.

LIJPHART

Delitev: • večinski sistem (Velika Britanija)

→ enostrankarska vlada

- konsenzualni; soglasni (Švica)

→ bolj demokratično

→ večstrankarske vlade

→ bolj bliže so majhne države

→ mi spadamo v konsenzualni, nekateri bi radi spremenili v večinski

⇒ Razlike:

- koncentracija izvršne oblasti v večinskem modelu nasproti delitvi izvršne oblasti v konsenzualnem modelu (koalicijska vlada)

- prevlada izvršne oblasti nasproti izvršnemu zakonodajnemu ravnotežju (večinske vlade so trajnejše)
Trajnejše vlade, ki se ne spreminjajo pogosto z vidika strankarske sestave so najbrž močnejše nasproti zakonodaji kot manj trajne vlade.

- dvostrankarski sistem (večinski) nasproti večstrankarskemu (konsenzualni) sistem

- enodimenzionalni nasproti večdimenzionalnemu strankarskemu sistemu. V večinskem sistemu se obe glavni stranki programsko zelo malo razlikujeta. V konsenzualnem modelu pa obstajajo velike razlike med glavnimi strankami po dimenziji (l, d,...), po religiozni dimeziji, kulturno-etnične dimezije, po podpori režima, po zunanji politiki...)

- večinske volitve nasproti sorazmernemu oz. proporcionalnemu predstavništvu (mi imamo proporcionalni)

→ večinski: 32% stranke, 50% sedež v parlamentu

→ proporcionalni: sorazmerno z volitvami

Gre za problem nesorazmernosti / sorazmernosti volilnih rezultatov, to je razdelitve sedežev v parlamentu glede na število glasov na volitvah.

- unitarna in centralizirana nasproti federalni in decentralizirani oblasti
- enodomni sistem parlamenta nasproti močnemu dvodomnemu (VB, Švica) parlamentu
- nenapisana (VB) nasproti pisani ustavi

⇒ Optimalna večinska ustava je napisana, ker napisana ustava ne vsiljuje nikakršnih formalnih omejitev parlamentarni oblasti oz. njeni večini.

DEMOKRACIJA IN DEMOKRATIZACIJA

⇒ Demokracija je ena od oblik pol. sistema

→ Demokracija je ideja, da odločitve, ki zadevajo neko družbo enakopravno sprejemajo vsi člani družbe. **Dahl** to imenuje **POLIARHIJA**.

→ Vključuje 2 temeljna principa:

- princip splošnega ljudskega nadzora pri sprejemanju kolektivnih odločitev
- princip enakosti

→ Je cenjen koncept, ker predpostavlja enakost državljanov, različnost idej, odprto razpravo in kompromis.

→ Omogoča zavarovanje temeljnih človekovih pravic in znotraj nje so določeni postopki za mirno zamenjavo javnih funkcionarjev (z volitvami,...)

→ Ideja demokracije izhaja iz klasične grčije (4-5.st. pr.n.št.) **ATENSKA DEMOKRACIJA** → uveljavljena neposredna demokracija. Danes prevladuje posredna demokracija – predstavniška .

VLOGA POLITIČNIH STRANK V DEMOKRACIJI

- povečajo možnosti posameznika, da uresniči svoje interese
- s svojimi programi olajšajo volilnemu telesu pol. izbiro na volitvah
- za vlado zagotavljajo relativno stabilno podporo
- politično aktivnejšim omogočajo večji vpliv na oblikovanje in izvajanje politik
- omogočajo pravično tekmovanje oz. odprt politični boj

MEDIJI IN DEMOKRACIJA

→ Vladi omogočajo, da za svoje programe pridobi podporo javnosti

→ izvajajo nadzor oblasti

→ delujejo kot kanal izražanja različnih političnih mnenj

→ neodvisnost medijev

⇒ Ljudski nadzor v demokraciji je lahko neposreden (skozi volitve) ali posreden (preko voljenih predstavnikov, ki nadzorujejo delo vlade oz. so v parlamentu).

Povezava predstavniške in liberalne demokracije

→ Večina zahodnih demokracij je pred uveljavitvijo demokratičnih načel, uveljavila načela liberalne države (vladavina prava in zagotavljanje temeljnih človekovih pravic)

→ Demokracija ima tako formalne (oblika) kot substantivne (vsebina) vidike

- Formalni vidiki se kažejo v postopkih oz. procedurah (npr. volitve) ⇒ **FORMALNA DEMOKRACIJA**

- Načelo enakosti ⇒ **SUBSTANTIVNA DEMOKRACIJA**

→ danes v ospredju formalni vidiki

DEMOKRATIZACIJA

⇒ Je proces razširjanja ali izgradnje demokracije in poteka podobno po dveh različnih, čeprav vzporednih poteh:

→ Na prvem mestu je kolektivna izbira ustavnih oblik ali praks (izbira med predsedniškim in parlamentarnim sistemom,...)

→ Po drugi strani pa gre za manj očitno rast demokratične skupnosti (s širšo participacijo ljudi).

→ Lahko je bolj ali manj intenzivna → to je še posebej odvisno od kvalitete predhodnih demokratičnih izkušenj. Ponavadi ima 4 faze:

- uvodna faza z izgradnjo nacionalne enotnosti (konsenz)
- pripravljalna faza z oblikovanjem tekmovalnih političnih alternativ
- **nastajanje ustave** (odločilna faza)
- privajalna faza, kjer gre za ?prehajanje v navado (gre za konsolidacijo=ustalitev demokratičnih oblik vladanja → v evropskih državah še traja) → Gre za relativno daljše obdobje utrjevanja demokracije, politične ustalitve, na podlagi ponotranjanja demokratičnih vrednot in pravil igre s strani večine.

Demokracija je utrjena ko: (kako opredeliti konsolidacijo)

→ Konsolidacija zajema razvoj vseh institucij sodobne oz. nove demokracije. Po marksistični utemeljitvi pa nobeni obstoječi demokraciji ne bi mogli pripisati lastnosti utrjene demokracije. Nikoli ni dosežene stabilnosti.

• Linz :

→ ?konsolidiran je tisti politični sistem, v katerem noben večji politični akter ne proučuje možnosti za alternativni nedemokratični prevzem oblasti (npr. današnja Hrvaška)

→ Konsolidirana demokracija pa ni nujno že stabilna demokracija

→ Za politično stabilnost sta poleg konsolidacije potrebni še dve komponenti:

1. inkluzivnost (= vključevanje ljudi)
2. učinkovitost

→ **Konsolidacija** se kaže v sposobnosti novega demokratičnega sistema, da razrešuje konflikte skozi legalne institucije (ODSOTNOST POLITIČNEGA NASILJA)

- Konsolidirana je tista demokracija, kjer obstaja le majhna možnost za vrnitev v prejšnji nedemokratični sistem.

→ **Inkluzivnost** je povezana s pojmi kot so odzivnost sistema = responzivnost, odprtost sistema, mobilizacija za soglasje in legitimnost

- Oblika in stopnja inkluzivnosti določata strukturo omrežja akterjev, ki sodelujejo pri političnem odločanju in izvajanju politik.

→ **Učinkovitost** se nanaša na sposobnost in zmogljivost političnega sistema za reševanje problemov (za ?sprejemanje odločitev in njihovo uresničevanje)

- Predpostavka za politično učinkovitost je izdelana procedura in zaokrožen pravni sistem. Obstoj pravne države je eden bistvenih elementov stabilne demokracije.

LIBERALNA DEMOKRACIJA

(Liberalizem in demokracija)

Značilnosti liberalne demokracije:

1. stvarna oblast je v rokah izvoljenih uradnikov, ne pa neodgovornih subjektov
2. izvršna oblast (vlada in predsednik) je ustavno omejena in odgovorna drugim institucijam (parlament)
3. nesigurnost volilnih rezultatov, opozicijsko glasovanje in možnost spremembe stranke na oblasti
4. kulturne, etnične, verske in druge manjšinske skupine lahko izražajo svoje interese v političnem procesu ter uporabljajo svoj jezik in kulturo
5. izven strank in volitev imajo državljani različne kanale in sredstva za izražanje svojih interesov in vrednot (→ civilna družba z. različna civilnodružbena gibanja)
6. obstajajo alternativni viri informiranja in neodvisni mediji do katerih imajo državljani prost dostop
7. posamezniki imajo svobodo prepričanja, mnenja, razprave, govora, združevanja, demonstracij in peticij
8. državljani so enaki pred zakonom, kar predpostavlja neodvisno sodstvo
9. vladavina prava varuje državljane pred nasiljem in neupravičenim poseganjem v njihovo zasebno življenje

→ Liberalizem in demokracija sta dve nasprotni politični načeli

→ Meščanska družba, ki se razvija v smeri civilne družbe je značilna po pluralizmu in individualizmu in to partikularistično stran zastopa liberalizem

- Demokracija pa predstavlja nasproti pluralističnemu načelu liberalizma obliko politične homogenizacije ali poenotenja tega pluralizma
- **Liberalci** so tisti, ki skušajo zagotoviti vladavino manjšine nad večino, **demokrati** pa zastopajo stališče ljudske večine. Ti dve nasprotni, antagonistični načeli tvorita politično polje v katerem uravnoteženo tekmujeta opozicija in pozicija.
  - **Liberalci** formalno zastopajo načelo individualnih svoboščin in pluralizma.
  - **Demokrati** zastopajo formalno načelo občega ali skupnega dobrega.
- Stvar politične kulture pa je, da ta simbioza dveh nasprotnih načel politične filozofije ne razpade, ker se v tem primeru odpira prostor drugačnim, to je totalitarnim oblikam vladavine
- V socializmu je bilo liberalno načelo popolnoma izključeno, ne pa tudi demokratično
- V 20.st. je to ravnovesje razpadlo dvakrat : ?fašizem in komunizem sta uspela uničiti liberalno demokracijo.
- Temeljna institucija liberalne demokracije, v kateri se srečujeta obe strani je parlament. Čisti demokrati pa zastopajo neposredno plebiscitarno demokracijo množic
- Odnos med opozicijo in pozicijo je mogoč samo v sistemih liberalne, demokratične, pluralistične in parlamentarne demokracije
- Vzdrževanje ravnotežja je posebno težka oblika politične vladavine in to je možno samo proceduralno.
  - Proces in procedura omogočata notranje ravnotežje pozicije in opozicije.
- Proces vzdrževanja tega kompliciranega ravnotežja se odvija skozi trajni = permanentni proces kršenja ustave s strani pozicije in opozicije.
  - Pozicija prekoračuje svoja ustavna pooblastila na podlagi svoje večinske pravice, da interpretira ustavo in jo praktično spreminja
  - Opozicija pa, ker je v parlamentustalno preglasovana, poskuša uveljaviti svojo voljo z različnimi oblikami izven parlamentarnega povezovanja z volilci.
- Ustavno sodstvo pa ima nalogo kontrolirati vsako protiustavno ali ne ustavno delovanje
- Delovanje pozicije in opozicije ni mogoče popolnoma ustavno omejiti
- Bistvo liberalne demokratične ustavne vladavine je tako nadzorovano proceduralno kršenje ustave.

USTAVA (lat. CONSTITUTIO)

- Konstitucije so bile v rimskem pravu enostranski imperatorjevi ukazi imenovani **EDIKTI**, s katerimi je urejal vprašanja, ki so se nanašala na državno organizacijo in njeno delovanje (bili so pravni akti)
- V antični Grčiji pa so s tem izrazom označevali politično ureditev konkretnega polisa
- V fevdalizmu je katoliška cerkev s tem izrazom označevala akte s katerimi je urejala sistem cerkvene organizacije.
- Ta pojem je prevzela tudi absolutna monarhija in z njim označevala monarhove predpise o organizaciji ali načinu dela organov državne oblasti
- V političnem boju za omejevanje absolutne oblasti in z širjenjem državljanskih pravic pa se je v 18.st. razvila ideja konstitucionalizma, ki je vključevala obstoj posebnega pravnega akta v pisani obliki, ki je urejal organizacijo državne oblasti in človekove pravice.
- prve ustave so se pojavile v 18.stol.

POJMOVANJE USTAVE

- ⇒ Ustavo je mogoče pojmovati z različnih vidikov: pravnega, sociološkega, filozofskega, politološkega:
  - **Formalno pravno pojmovanje:**
    - ustava je najvišji pravni akt, ki določa načela organizacije državne oblasti, pristojnosti organov in temeljne pravice državljanov.
  - **Sociološko pojmovanje:**
    - uveljavil Lassalle (vodja delavskega gibanja v Nemčiji):
    - ustava ni samo pravni dokument, ampak je tudi odraz stvarnih okoliščin in odnosov, to je družbenih sil, ekonomske ali gospodarske strukture, geografskih okoliščin, mednarodnih odnosov.

→ 'Ustava je odnos ali razmerje družbenih sil v neki državi.'

- **Filozofsko pojmovanje ustave:**

→ Aristotel: 'Ustava je osnovni red stvari v družbi.'

→ Hegel: 'Ustava je izraz najvišje volje oz. vrhovne biti.'

- **Politološko pojmovanje ustave:**

→ ustava je zbir pravil s katerimi se omejuje državna oblast in njene pravice poseganja v svobodne družbene procese in sfero političnih pravic državljanov.

⇒ S **pravnega vidika** tradicionalno izstopa razlikovanje pojma ustave v materialnem in formalnem pomenu:

• **USTAVA V MATERIALNEM POMENU**

→ Pojem ustave je določen glede na vsebino norm, ki imajo ustavni pomen ne glede na njihovo pravno obliko

→ Vsaka država ima zbir temeljnih pravil, ki ne glede na pravno obliko urejajo posamezno državno in družbeno ureditev. Ta pravila so lahko v enovitem posameznem pravnem aktu ali v več različnih pravnih aktih in prav tako so lahko pisana ali nepisana ta pravila

→ Pravila, ki spadajo v ustavo v materialnem pomenu so najpogosteje zabeležena v ustavi kot posebnem pisanim splošnem aktu, pa tudi v drugih splošnih pravnih aktih (ustavni zakoni, poslovniki), če urejajo ustavno materijo. V ustavnih običajih in ponekod v sodnih odločbah se lahko pojavljajo ta pravila → Pojem ustave v materialnem pomenu je zato v posameznih državah različen, praviloma pa se pokriva s pravnimi viri njihovega ustavnega prava (pisana ustava, ustavni zakon, zakoni, vladni akti, poslovniki predstavnih teles in sodne odločitve)

→ V začetku so imele države le nekaj pravil, ki so urejale posamezna vprašanja državne oblasti, pa še ta v obliki običajnega prava.

• **USTAVA V FORMALNEM POMENU**

→ Ta pojem je povezan z nastajanjem meščanske države in prvimi sodobnimi pisanimi ustavami s konca 18.st. (ustave ameriških kolonij in francoska ustava)

→ Tvorci sodobne ustavnosti so zahtevali, da morajo biti novi družbeni odnosi urejeni v posebnem aktu, ki je sprejet po posebnem postopku in slovesno razglašen kot temeljni zakon države.

→ Posebnost ustave v formalnem pomenu je njena oblika v kateri se izraža vsebina ustave in s čimer se razlikuje od zakonov in drugih splošnih pravnih aktov.

Temeljne značilnosti ustave v formalnem pomenu:

- pisna oblika ustave kot pravnega akta (s tem zagotovljena preglednost, dostopnost vsebine in zmanjšanje možnosti različnih interpretacij)
- kodifikacije ustavnih norm (enovit pisani akt v katerem so sistematizirana ustavno pravna pravila)
- največja pravna veljava ustavnih norm ali hierarhično je to najvišji pravni akt in vsi drugi pravni akti morajo biti v skladu z ustavo.

TEMELJNE LASTNOSTI USTAVE

→ ustava je najvišji splošni pravni akt, hkrati pa vsebuje tudi elemente ideološko političnega in programske deklarativnega akta. Ustava je torej pravni in politični akt.

→ Je tudi splošni pravni akt, ki se od drugih razlikuje po naravi njenih norm

→ Ustavne norme so abstraktne, izhodiščne in splošne; določajo temeljne državne in družbene ureditve in poseben postopek za sprejem in spremembo ustave ter skladnost vseh splošnih aktov z ustavo

→ Ustava je edini splošni pravni akt, ki samemu sebi določa svojo pravno moč.

RAZVOJ USTAVNOSTI

→ Prvi pomemben pisani dokument z ustavnim pomenom se je pojavil v Angliji, kjer se je tudi sicer začel najprej razvoj sodobne ustavne ustavnosti (**Magna Carta Libertatum 1215 = Velika listina svoboščin**)

→ V kasnejših stoletjih se je ideja o omejevanju oblasti monarha začela krepiti in je dobila pomembno mesto tudi v razmišljanjih tedanjih velikih mislecev, zlasti **ALTHUSIUS**-a (začetnik federalizma) in **GROTIUS**-a (nemški filozof)

→ Pomembni dokumenti z ustavnim pomenom so se pojavili precej kasneje, najprej v 17.st. in zopet v Angliji:

- [Peticija pravic 1628](#), ki je vključevala tudi že meščanstvo
  - Leta [1635](#) pa so bili sprejeti [Mehanizmi oblasti](#), akt, ki ga lahko štejemo za prvo sodobno ustavo, vendar je imel bolj simboličen in začasen pomen saj se v praksi ni uporabljal. Pomemben pa je za kasnejši razvoj ustavnosti, ker je uredil razmerja med temeljnimi nosilci državne oblasti in določil nekatere pravice državljanov, ki sta jih morala spoštovati monarh in parlament
  - [Habeas Corpus Act 1679](#) je določal pravice državljanov in njihovo varstvo v kazenskem postopku (omejitev pripora,...)
  - [Bill Of Rights](#) = listina pravic [1689](#) je utrdila položaj parlamenta v razmerju do monarha
  - Nadaljni razvoj angleške ustavnosti vključuje še: delitev oblasti, neodvisnost sodstva, reprezentativni oz. predstavniški mandat, širitev volilne pravice.
- V [18.st.](#) pa se je začelo krepiti prepričanje o potrebi po [pisani ustavi](#), ki bi bila akt z največjo veljavo, ki bi omejevala državno oblast in zagotavljala državljanom nekatere pravice (najprej to v Ameriki):
- Ameriške kolonije so se osvobodile angleške oblasti in oblikovale [konfederacijo](#) (ohlapno zveza, skupna zunanja politika). Članice so sprejela ustavo: [VIRGINIJSKA USTAVA 1776](#) (→ Konfederacija se preoblikuje v [federacijo](#) (trdnejša zveza) na podlagi ustave iz leta 1787, ki jo štejemo za prvo pravo ustavo v sodobnem pomenu.
- V Franciji je razvoj ustavnosti nastopil šele z revolucijo [1789](#), ko so sprejeli [Deklaracijo o pravicah človeka in državljana](#), ki je sestavni del ustavne ureditve še danes
- prvo ustavo so sprejeli [1791](#), ki je bila rezultat kompromisa med kraljem in meščanstvom, vendar postavljena nad vladarja
  - V revolucionarnem obdobju je Francija sprejela še vrsto ustav (skupno 14 ustav), ki so izražale poteke revolucije
  - Po letu [1830](#) je prišlo do večjega razmaka sprejemanja ustav v Evropi:
    - npr. [Belgijska ustava 1831](#), ki je postala vzor za kasnejše evropske ustave Omejila je oblast monarha v korist parlamenta in uvedla sodno kontrolo uveljavljanje človekovih pravic.
    - [Švicarska ustava 1848](#) je [prva ustava federacije v Evropi](#); deloma se je zgledovala po ZDA, Evropskih ustavah in lastni tradiciji neposredne demokracije
  - Na [referendumu 1875](#) je [Francija](#) uvedla [tretjo republiko](#) kot model parlamentarne republike in postala vzor za evropske republikanske ustave
- Po 1. sv. vojni sledi [1918](#) razvoj socialistične ustavnosti:
- [1918](#): [Deklaracija o pravicah delavnega in izkoriščenega ljudstva](#)
  - [1924](#): [Ustava Sovjetske federacije](#)
  - [1936](#): [Stalinska ustava](#), ki velja 40 let, vendar se ne uresničuje
  - Vzoredno se je pojavila socialdemokratska ustava v Nemčiji → [Weimarska ustava](#), ki je uvedla nove ekonomske in socialne pravice in močnejši položaj šefa države. Ta je zgled za Češko, Jugoslovansko in Slovaško ustavo
- Po 2. sv. vojni: razvoj socialistične ustavnosti (v Evropi in drugje) in vzoredno nove ustave Italije, Nemčije, Francije. Italijanska ustava vpelje socialno ustavo.

URESNIČEVANJE USTAVNOSTI V POLITIČNEM SISTEMU

- Ustavni podsistem je del političnega sistema
- uresničevanje ustavnosti je eno najbolj pomembnih vprašanj političnega sistema
- Pisana ustava se ne uresničuje samodejno. Odvisno je tudi od objektivnih pogojev; uresničuje se lahko samo ustava, ki je realna in dinamična, ki se zna prilagajati. Tej dinamični komponenti pravimo tudi funkcionalna ustava. Ustava mora biti v skladu z obstoječimi družbenimi odnosi, hkrati pa mora biti okvir za tvorno prilagajanje konkretni praksi.
- [Družbeni pogoji, ki so potrebni za uresničevanje ustavnosti:](#)
  - dolgočasa so zanemarjali ekonomske, socialne in druge pogoje. Humanistični razsvetljenci so se navduševali le za abstraktno svobodo človeka, niso pa se lotili vprašanja kakšne bi morale biti družbene in gospodarske razmere, da bi se ustavnost udejanila
  - Če deklarirane ustave ne moremo uresničiti, tedaj govorimo o razkoraku med normativnostjo in stvarnostjo

→ **Nobene ustave ne moremo v celoti uresničiti. Vsaka ustava vsebuje tudi deklarativne določbe, ki so povezane z določenimi dolgoročnimi cilji.** Ti cilji so ponavadi zapisani v preambuli = uvod v ustavo ali v temeljnih določbah (začetek ustave), zato moramo upoštevati tudi dejanske odnose in ne samo idejno programske. Funkcionalne ustave naj ne vsebujejo določb, ki so v praksi neuresničljive.

→ Pogojev za uresničevanje ustavnosti je več, predvsem sta pomembni materialna stabilnost določene družbe in stopnja heterogenosti družbe.

→ Materialna stabilnost predstavlja zavarovanje ustavnega sistema pred morebitnimi nenadnimi spremembami, ki bi jih povzročile tiste družbene sile, ki danega političnega sistema ne priznavajo, zato formalno čvrsta ali toga ustava še ne izraža politične stabilnosti in obratno. V zgodovini ustavnosti poznamo primere, ko so gibke ustave odpornejše od čvrstih.

→ Formalna stabilnost ustave je predvsem izraz materialne stabilnosti in **ne** obratno

→ Materialna stabilnost pa je odvisna od trdnosti družbenih sil, ki obvladujejo določen sistem in je zato ravno ustava tisti činitelj, ki naj stabilizirajoče vpliva na stabilnost politične ureditve in njene institucije

→ Pri pogostih spremembah ustave je to namreč prej izraz družbene nestabilnosti kot stabilnosti

→ Z materialno stabilnostjo družbe je tesno povezan tudi drugi pogoj za uresničevanje ustavnosti → To je stopnja družbene slojevitosti oz. heterogenosti → Ta je lahko socialna, religiozna, nacionalna,... kar vse vpliva na stopnjo uresničevanja ustave.

→ Stopnja spoštovanja ustavnosti in zakonitosti je odvisna tudi od družbene zavesti in javnega mnenja.

→ Zakone in ustavo je treba dosledno spoštovati in takšna demokratična zavest je odvisna od tradicije in delovanja demokratičnih institucij

→ Ustavnost in zakonitost morata iti skozi kolektivno družbeno zavest kot pomembna družbena vrednota, katere uresničevanje je pomembno tako za posameznike, kot za družbo.

→ Odraz posameznika je tudi javno mnenje, ki je lahko zelo pomemben politični faktor pri omejevanju oblasti.

⇒ za uresničevanje so pomembna tudi družbeno politična sredstva. V teoriji razlikujemo politična in pravna sredstva ali poročstva.

→ Z družbeno političnimi sredstvi mislimo na tiste institucije ali mehanizme, ki so vsaj delno odvisni od človekove volje. Najvažnejša politična sredstva so predvsem delitev oblasti, ustrezna **deetatizacija** (zmanjšanje vloge države → razvoj civilne družbe in nevladnih organizacij) in **debirokratizacija**. Politične ureditve, ki naj preprečijo koncentracijo oblasti v rokah ene osebe ali demokratično izvoljenega organa in v ta politična sredstva spada tudi ustrezna organizacija lokalne samouprave (omejitev ponovne izvolitve: ZDA 1951).

→ V pravna sredstva spada ustrezna organizacija pravosodja in ustavno sodstvo. Pravosodje kot pravna oblika varstva ustavnosti in zakonitosti se je razvijalo skozi več stopenj: to je civilno in kazensko pravosodje ter ustavno sodstvo. Sodna kontrola ustavnosti ali ustavno sodstvo pomeni varovanje ustave in pomeni vrh v razvoju pravne države.

ZNAČILNOSTI SLOVENSKE USTAVE

→ Ustava republike Slovenije iz leta 1991 (23.december – božična ustava) je po svoji zasnovi moderna ustava, ki se osredotoča zlasti na klasično vsebino ustave

→ V tej zasnovi pa se radikalno razlikuje od prejšnje socialistične ustavnosti (od slovenskih in jugoslovanskih ustav iz let 1963 in 1974, ki so bile tudi temeljne družbene listine oz. temeljne listine samoupravljanja. Kot takšne so urejale ne samo temelje državne ureditve ampak zelo podrobno tudi položaj in vlogo delovnega človeka in občana v ožjih in širših samoupravnih skupnostih (temeljne organizacije združenega dela – TOZD, krajevne skupnosti in samoupravne interesne skupnosti – SIS ? šolstvo, zdravstvo)

→ Te socialistične ustave so bile tudi programske ustave, saj so jim pečat dajala vizionarska temeljna načela (osvoboditev človeka...)

→ Nova slovenska ustava (1991) je v nasprotju s tem realistična ustava, ki skoraj nima programskih pravnih določil.

Nekatere programske norme pa so zlasti v poglavju o temeljnih gospodarskih in socialnih razmerjih; npr. v določilu da država ustvarja možnosti za zaposlovanje in delo; država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje.

→ Iz načina, kako so programska določila opredeljena je razvidno, da ustvarjajo obveznosti države, da jih bo kar najbolj dosledno uresničevala. Vendar pa ne gre za pravno, pač pa za politično obveznost na katero se navezuje samo politična odgovornost državnih organov.

STRUKTURA SLOVENSKE USTAVE

⇒ Klasična vsebina ustave je v slovenski ustavi zabeležena v treh programskih sklopih:

1. določila, ki določajo obliko slovenske ustave ("Temeljne določbe")

→ Slovenija je opredeljena kot republika (s tem je opredeljena oblika vladavine)

- parlamentarnim sistemom je opredeljena oblika državne oblasti kot demokratična država v kateri ima oblast ljudstvo. S tem je opredeljena demokratična oblika političnega sistema

- kot ozemeljsko enotna in nedeljiva država → **unitarna oblika državne oblasti**.

2. Drugi sklop zajema seznam klasičnih temeljnih pravic in svoboščin, ki v celoti ustreza mednarodnim standardom in modernim ustavam.

- Na nekaterih mestih je morda ta del preobsežen (npr. v zvezi s pravicami o kazenskem postopku).

3. Tretji sklop se nanaša na državno ureditev in zajema pravila o organizaciji osrednjih državnih organov, zakonodajo izvršnega sodstva, o njihovih pristojnostih in o razmerjih med njimi

- v tem sklopu pa je ustava nekoliko preskopa, ko ureja pristojnosti centralnih državnih organov (npr. ni posebnih določil o dejavnostih državnega zbora in vlade ter o splošnih pravnih aktih, ki so v njeni domeni,...)

- V ustavi bi moralo biti predvideno vsaj to v čem je pravodajna pristojnost državnega zbora oz. vlade in v kakšnem obsegu je vlada podrejena splošnim pravnim aktom zakonodajnega telesa

- Ustava tudi ne izpeljuje pristojnosti ustavnega sodišča v zvezi z ustavno odločbo. V ustavi je predvideno, da ustavno sodišče odloča o ustavnih pritožbah, zaradi kršitev človekovih pravic, niso pa navedena merila od katerih je odvisno ali bo ustavno sodišče zadevo sprejelo v obravnavo ali ne

- V teh in še vrsto drugih primerih ustava predlaga (napotuje) zakon in mu nalaga, da te zadeve normativno konkretizira.

- V tem obsegu je ustava le izhodiščni pravni akt, ki nalaga, da ustavno materijo ureja navadni zakon; ne pa tudi temeljni pravni akt, ki bi bil z zakonom vsebinsko nadrejen in bi navajal vsaj okvirna pravila, ki naj jih zakonodajalec pravno izpelje.

TEMELJNE PRAVICE V SLOVENSKI USTAVI

→ Nova slovenska ustava odmerja posebno pomembno mesto temeljnim pravicam

→ v prejšnjih socialističnih ustavah so bile temeljne pravice utopljene v podrobno izdelano vizijo samoupravno organizirane družbe in države. Temeljne pravice so bile zamišljene kot sestavina vseobsegajočega totalitarnega samoupravnega sistema

→ temeljne pravice niso bile izhodišče sistema ampak le njegov člen, ki mu je vnaprej odmerjeno do kod in kje sme biti dejaven

→ Za ta sistem je značilno, da je sprejemal tezo o pluralizmu samoupravnih interesov, ni pa bil pripravljen tega pluralizma ustrezno, pravno in politično institucionalizirati, ker bi to pomenilo uveljavitev večstrankarskega sistema

→ Temeljne pravice so sledile šele v poglavju, ki sledi podrobnemu opisu družbeno-ekonomske in družbeno-politične ureditve

→ Temeljne pravice ni spremljal ustrezen pravnoinstitucionalen mehanizem, ki šele omogoča, da se temeljne pravice lahko udejanijo. K temu mehanizmu sodijo vsaj politični pluralizem, sistem zavor in ravnotežij oz. delitev oblasti, mehanizem pravne države.

→ Slovenska ustava iz leta 1991 pa ta pravnoinstitucionalni mehanizem sprejema in ga vgrajuje v državno ureditev. Nova ureditev temelji na ekonomski in političnem pluralizmu

→ Na čelu delitve oblasti sistemom zavor in ravnotežij in z neodvisnim funkcijam

→ Človekove pravice so utemeljene v drugem poglavju, tretje poglavje pa govori o gospodarskih in socialnih razmerjih. V tem delu imamo nekatere programske določbe, ki niso pravno iztožljive

- Glede na to ustavo zagotavlja sodno varstvo temeljnih pravic, odprava posledic njihove kršitve, varuha človekovih pravic, ustavno sodišče pa odloča o pritožbah.
- Pomanjkljivost pa je, da je pri 48 pravicah zabeležemo, da zakon predpisuje način njihovega uresničevanja (3/4 pravic)

POJEM, STRUKTURA in OBLIKE SUVERENOSTI

SUVERENOST

- Vlogo države v 20.stol. opredeljujejo trije spreminjajoči se, pa vendar vedno prisotni koncepti: suverenost, samoodločba naroda in nedotakljivost.
- Suverenost je princip z največjo politično težo ter neizpodbitno zgodovinsko in pravno utemeljitvijo. Ta princip ščiti mejne in šibke pred velikimi in pohlepnimi državami (nedotakljiv in skoraj absoluten).
- Pojem suverenosti izhaja iz latinske besede SUPERANUS (najvišji) in se uporablja za označevanje lastnosti določenega subjekta kot vrhovnega oz. najvišjega v svojem področju. To pomeni, da je takšen subjekt neodvisen od drugih subjektov, ki so v odnosu do njega nižji.
- Najširša uporaba pojma se nanaša na državno oblast. Suverenost lahko opredelimo kot najvišjo, neomejeno in neodvisno oblast.
- Z vidika političnega sistema pa razlikujemo med državno, nacionalno in ljudsko suverenostjo:

• DRŽAVNA SUVERENOST

- pomeni lastnost državne oblasti kot najmočnejše in najvišje sile v posamezni družbi
- je izraz dejstva, da država monopolno razlaga sredstvi fizične prisile
- delimo jo na zunanjo suverenost in notranjo suverenost:
  - ⇒ ZUNANJO suverenost ima država takrat, ko jo prizna mednarodna skupnost. Ima svojo ozemeljsko celovitost kot neodvisen subjekt mednarodnega prava in vodi politiko za katero se opredeljuje brez prisile ostalih držav ali njihovih zvez
  - ⇒ NOTRANJA suverenost je odraz dejstva, da je država na svojem ozemlju vrhovna, samostojna, izvirna, enotna in vseobsežna organizacija, ki s svojo močjo podreja vse kar se nahaja na njenem ozemlju
  - Slovenija se bo morala, če se bo hotela vključiti v EU in Nato odreči delu notranje in delu zunanje suverenosti. Takšna suverenost se imenuje supna ali razdeljena suverenost.
  - notranja suverenost pomeni, da ima država (vlada, parlament, predsednik) prevlado nad vsemi drugimi oblastmi nad tem ozemljem, vendar pa je močno omejena s sistemom vrednot in zakonov zahodnega sveta. Vsako ravnanje proti temu sistemu ni legitimno v očeh zahoda. Vsak slovenski zakon, ki ohranja ali vzpostavlja strukturo, ki ni kompatibilna z zahodom, EU tolmači kot nelegitimen
  - zunanja suverenost po definiciji ne pomeni prevlade, pač pa neodvisnost od zunanje oblasti. To pomeni, da ima država popoln nadzor nad prebivalstvom in ozemljem. To pomeni, da obstaja tudi zunanja avtonomija oz., da ni nikakršne zunanje oblasti, ki bi državi ukazovala kako naj ravna. Prav takšno razumevanje in izvajanje suverenosti pa predstavlja tudi bistvo anarhičnega mednarodnega sistema, v katerem je pravica močnejšega vedno močnejša od pravice šibkega in v katerem so ene države vedno bolj enakopravne od drugih, ker šele moč zagotavlja pravo legitimnost, je logično, da pravo samo po sebi še ne pomeni tudi pravičnost. V takšnih odnosih, ki prevladujejo v zgodovini, je mednarodno pravo predvsem zakoniti monopol na uporabo sile za uresničevanje svojih interesov
  - v anarhičnem sistemu je torej pravica le za tistega, ki se zanjo podziva in ki si jo je sposoben izboriti. Za novo in mlado Slovenijo pomeni ta pravica predvsem pravico do obstoja. Slovenija še ni sprejela samoomejetvenih določil, medtem ko so se praktično vse države zahoda odrekle delu suverenosti.

• NACIONALNA SUVERENOST

- označuje suverenost naroda kot posebne družbene skupnosti, ki se oblikuje na strnjem ozemlju ter jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest ter druge zgodovinske in kulturne podobnosti
- izraža pa se v pravici vsakega naroda do samoodločbe vključno s samoodcepitvijo
- ustava RS opredeljuje nacionalno suverenost slovenskega naroda najprej v preambuli ustave kot eno od izhodišč za sprejem ustave. Nato pa tudi v normativnem delu ustave (v temeljnih določbah), kjer

je Slovenija opredeljena kot država vseh svojih državljanov in državljanov, in ki temelji na trajni in neudljivosti pravici slovenskega naroda do samoodločbe

→ ustavodajalec je s ponovitvijo neudljivosti, nedeljivosti, neprenosljivosti in trajne pravice do samoodločbe želel to načelo še posebej poudariti. Očitno predvsem zaradi negativnih izkušenj s t.i. jugoslovansko oz. srbsko interpretacijo te pravice (→ pravica do samoodločbe je enkratna pravica, ki se z uporabo potroši oz. konzumira). Pri tej pravici gre za predustavno in nadustavno pravico, ki je ne bi bilo potrebno z ustavo posebej prepisovati.

• LJUDSKA SUVERENOST

→ je ideološko načelo, označuje ljudstvo kot nosilca suverene oblasti v posamezni družbeni skupnosti

→ z njo se izraža zamisel, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu ter da nosilci oblasti delujejo kot predstavniki ljudstva

→ je torej izstovetna z demokracijo in ljudsko suverenostjo. Je tudi moderni način ideologizacije državne oblasti, ki poskuša v kar največji meri doseči konsenz prebivalstva

→ pojem ljudske suverenosti se pogosto zamenjuje s pojmom nacionalne suverenosti. Eden od razlogov za to je v tem, da francoska ustavnopravna doktrina izenačuje pojem ljudstva v ustavnem in političnem smislu s pojmom nacije.

STRUKTURA SUVERENOSTI

→ suverenost sestavljajo strukturni elementi:

1. nosilec oz. subjekt suverenosti

→ v modernih državah je to narod. V prejšnjih ureditvah pa so to bili samo svobodni državljani ali pripadniki določenih slojev ali kast.

→ suverenost se praviloma pojmuje kot neudljivost pravic njenih subjektov zaradi česar se vsaka oblast tudi, da svoje konstituiranje pravnopolitično upraviči s sklicevanjem na voljo tega nosilca suverenosti.

2. suvereni organ

→ s tem pojmom se običajno razume najvišji državni organ, katerega dolžnost je, da izraža voljo subjekta (nosilca suverenosti). Takšen organ je skupščina, ki kot zakonodajno telo izraža voljo naroda, sloja, kaste,.... V starejših ureditvah je lahko bil suveren organ tudi šef države oz. monarh.

→ suvereni organ svoje bistvo potrjuje preko zakonodajne oblasti. Če si to oblast delijo parlament in šef države oz. monarh, tedaj se šef države imenuje tudi državni suveren. Ta naziv pa ne more pripadati predsedniku republike, ker ta nima privilegijev vezanih na osebnost kot je to v primeru monarha

3. predstavnik suverenosti

→ država kot organizacija s suvereno oblastjo in kot subjekt mednarodnega prava, mora biti posebljena v določeni osebi, ki je simbol njene enotnosti. Ta oseba je predstavnik suverenosti in njene izjave, postopki obvezujejo državo. Iz teh razlogov je predstavnik suverenosti šef države (lahko je tudi monarh ali predsednik). Razen v absolutnih monarhijah je predstavljanje suverenosti samo reprezentativna funkcija, ki šefu države ne daje skoraj nikakršne oblasti.

ZGODOVINSKI PREGLED SUVERENOSTI

→ prvi elementi teorije o suverenosti so se pojavili v 3. tisočletju pr. n. št. v starem Egiptu kot sestavni del razlage o socialni piramidi. Na vrhu hierarhične lestvice se nahaja bog, pod njim je faraon, svečeniki, poljedelci in sužnji.

→ v okviru antične grške misli je Platon določil filozofe za nosilce državne oblasti. Kasneje pa je to funkcijo pripisal zakonom.

→ v srednjem veku je potekal boj za primat med cerkvijo in državo. Obstajali so legisti (pristaši suverenosti države) in kononisti (pobudniki suverenosti cerkve)

→ v fevdalni državi niso razvijali teorije o suverenosti državne oblasti. Vsak nosilec oblasti je bil na to mesto postavljen od samega boga. Monarh je zato božji pooblaščenec na zemlji, ki lahko stori vse in njegova volja je zakon za njegove podanike

→ v okviru teokratske (teološke) teorije pa se je kot demokratična različica dokaj zgodaj razvila koncepcija posredne božanske pravice, po kateri vsa oblast izhaja od boga, ki jo je ustvaril za to, da bi ljudje živeli v miru, blagostanju in redu. Vendar pa sta oblika in način izvrševanja nič več božanska, pač pa ljudska. Bog ne določa nosilcev oblasti, pač pa to storijo ljudje sami. Oblast torej pripada s

posredovanjem božanske volje ljudstvu, ki njeno izvrševanje zaupa posamezniku ali skupini ljudi. To koncepcijo je prvi razvil Tomaž Akvinski in jo še danes zastopa katoliška cerkev. Skladna je z vsako boliko vladavine, torej z absolutno ustavno monarhijo ali republiko. Ta koncepcija posredne božanske pravice je bila izvor ali pravno-politični temelj kasnejšega oblikovanja načela ljudske suverenosti.

→ prvo celovito teorijo o suverenosti pa je izoblikoval Jean Bodin. Njegova teorija je imela izrazito politični cilj, saj je podpirala težnji monarhične politične centralizacije nasproti katoliški cerkvi in njeni univerzalni dominaciji ter proti notranjem nasprotnikom oz. fevdalni razcepljenosti. Njegovo delo z naslovom *Šest knjig o republici* (1576) je mejnik v zgodovini modernih političnih doktrin. Suverenost je zanj najvišja, absolutna in trajna oblast, ki ima naslednja obležja (značilnosti):

1. predpostavlja možnost popolnoma svobodnega in neomejenega sprejemanja zakonov za vse in za vsakogar
2. suverenost je možnost odločanja o vojni in miru
3. suverenost zajema tudi izključno možnost imenovanja častnikov, dajanja pomilostitev in razpisovanja davkov.

→ S tem je Bodin pozitivno opredelil vsebino suverenosti. Vendar pa ni edini nosilec suverenosti le monarh, pač pa so možni trije nosilci suverenosti po Bodinu:

1. monarh kot posameznik
2. narod v celoti
3. manjšina znotraj naroda

→ S tem pa je razlikoval tri oblike vladavine:

1. monarhija
2. ljudska država
3. aristokracija

→ izrecno pa je zavračal posebno obliko vladavine, ki bi izhajala iz mešanja teh treh oblik. Tako je ugotovil, da ne more istočasno obstajati v posamezni politični skupnosti več nosilcev izvorno najvišje oblasti. S tem je posredno izpostavil nedeljivost kot eno izmed temeljnih obeležij suverenosti

→ Bodin je bil tudi prvi, ki je spoznal razliko med vladajočo oblastjo in državo. Država je nekaj kar presega oblastniške zdrahe.

→ nasprotniki absolutne monarhije pa so razvijali tezo oz. idejo o ljudski suverenosti.

→ prvi je to idejo razvil Althuisus v delu z naslovom *Politika*. On izhaja iz teze, da je ljudstvo suvereno in z ljudstvom razume stanove, ne pa ljudskih množic. Ljudsko izvajanje suverenosti s pogodbo ali z dogovorom prenese na vladarja. Še naprej pa zadrži suvereno oblast, saj ima pravico zamenjati vladarja, če ta ne spoštuje njegovih suverenih pravic. Suverenost pripada samo ljudstvu v celoti, ne pa kralju ali plemstvu. Ljudska suverenost je nedeljiva in nezastarljiva oz. trajna, vendar je ljudstvo samo ne more izvrševati, pač pa v imenu ljudstva EFORI (po grško nadzornik) = to je stanovska skupščina in iz njene strani izvoljeni organi. S tem je postavil tudi temelje predstavniške politične demokracije.

→ v času 16. in 17. stol. je šola naravnega prava razglasila ljudstvu za suverena, vendar pa je smatrala, da se ljudstvo lahko odreče svoji suverenosti v prid ene ali več oseb. Naravno pravna šola je torej suverenost štela za odtuljivo in prenosljivo. Predstavnik Grotius je npr. dopuščal, da se nek narod podredi posamezniku ali skupini oz., da prenese pravico vladarja nad seboj ne da bi si zadržal zase vsaj del te pravice. Problem je torej bil uskladitev teorije, po kateri pripada oblast ljudstvu z dejstvom, da se je vsa oblast nahajala v rokah neodgovornega in neomejenega monarha. Ljudje so sklenili družbeno pogodbo s katero so oblikovali sistem oblasti in državo, katere volja je nad posameznimi voljami. Oblast so utemeljevali v ljudstvu, vendar so istočasno dopuščali možnost prenosa te oblasti na skupino ali posameznika.

→ načelo ljudske suverenosti je izoblikoval šele Jean Jacques Rousseau. Teorija ljudske suverenosti je nastala kot antiteza (nasprotje) monarhične suverenosti. Subjek suverene oblasti ni monarh, ampak ljudstvo tudi samo izvršuje suverenost. Suverenost torej ne pripada nobenemu posamezniku oz. telesu, ki suverenost dejansko izvršuje. Tisti, ki suverenost dejansko izvršuje, to počne vedno in samo na podlagi koncesije s strani ljudstva. Po Rousseau ljudska suverenost prihaja do izraza skozi občo voljo pri oblikovanju katere mora sodelovati vsak državljan. Razlikoval je *občo voljo*, ki je vedno usmerjena v skupni interes ali v obče dobro od *volje vseh*, ki je zgolj seštevek posameznih volj in izraža zasebni interes. V svojem delu z naslovom *Družbena pogodba* je prvi opredelil ljudsko suverenost kot:

1. neodtuljivo (→ zato se je ljudstvo ne more odreči)

2. neprenosljivo (→ ljudstvo je ne more prenseti na druge)
3. nedeljivo (→ volja je lahko le obča, ali pa je ni)
4. nepredstavljivo (→ suverenost je vsebovana v občini volji, volja pa ne more biti predstavljena nit delegirana)
5. nezastarljivo oz. trajno (→ ker je zakon izraz obče volje, ljudstvo ne more biti predstavljeno v zakonodajni funkciji. Zato mora ljudstvo samo v celoti sprejemati zakone, ker so izraz obče volje in bistvo suverenosti)

Rousseau je torej zastopal idejo popolne, neposredne demokracije v zakonodaji ali neposredna demokracija je pogoj uresničitve ljudske suverenosti. Člani parlamenta lahko kot ljudski pooblaščenca dajejo pobude in bolikujejo predloge zakonov, ki jih nato sprejme ali zavrne ljudstvo neposredno. Dva temeljna pogoja za to sta majhna država in enostavni zakoni. Kasneje je Rousseau odstopil od tega stališča in dopustil možnosti predstavniške demokracije, vendar pod določenimi pogoji. To so centralni položaj ljudske skupščine, splošna volilna pravica, pogoste volitve, prepoved ponovne izvolitve, dajanje navodil poslancem in drugo.

→ na osnovi različne razlage Rousseau-jeve teorije o ljudski suverenosti se je razvilo dvoje razumevanj o nosilcih ljudske suverenosti

1. po prvem razumevanju, t.i. deljene suverenosti je suverenost razdeljena med posamezniki, ki sestavljajo ljudstvo, zato je vsak od njih nosilec enega dela suverenosti. Zavzema se za neposredno demokracijo.
2. drugo razumevanje, t.i. nedeljene suverenosti pa suverenost ne pripada posameznikom ampak ljudstvu v celoti. Ljudstvo ne more izvajati svoje suverenosti neposredno, temveč po svojih predstavnikih. Volja ljudstva obstaja šele od trenutka, ko jo ustvari njegovo predstavništvo. Suverena oblast, ki pripada idealni univerzalnosti ljudstva, mora biti neodvisna od posameznih članov skupnosti.

→ poznamo torej dva temeljna načina izvrševanja ljudske suverenosti: posredni in neposredni način. Ljudstvo lahko samo neposredno izvršuje vse ali nekatere funkcije ali pa voli predstavnike preko katerih izvršuje oblast.

→ sodobna demokracija kombinira oblike neposredne demokracije (referendum, ljudska iniciativa) s predstavniško demokracijo.

OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE

ODCEPITEV ali RAZDRUŽITEV

→ razpad federacije, ne odcepitev, problem v nasledstvu → vse novonastale države imajo pravico do nasledstva

→ do leta 1968: do 1974 je nastal velik premik, Kardelj je imel velike zasluge, da se je Jugoslavija preoblikovala

→ v času osamosvojitve Slovenije se je povečal interes za obravnavo podobnih teženj osamosvojitve v preteklosti:

- SAMOVA DRŽAVNA ZVEZA SLOVENIJE plemen iz 7. stol.
- KARANTANSKA KNEŽEVINA iz 8. stol.

→ boj za večjo stopnjo politične samostojnosti slovenskega naroda se je povezal z bojem za preživetje in obrambo pred roznarodovalnimi težnjami (pritisk germanizacije). Skozi stoletja so se osvobodilne težnje Slovenije povezale z dilemo ali so večje možnosti za preživetje in uspeh v okviru germanskega ali slovenskega sveta

→ Majniška deklaracija (ob koncu 1. sv. vojne) se je zavzemala za oblikovanje samostojnega državnega telesa slovencev, Hrvatov in Srbov v okviru Habsburške monarhije.

→ v istem času pa je bila v Krfski deklaraciji izražena težnja, ki je zahtevala svobodno in neodvisno Jugoslovansko državno kraljevino z enotnim teritorijem in državljanstvom, kjer bi se povezali vsi Srbi, Hrvatini in Slovenci

→ razpad Avstro-ogrske monarhije in nezmožnost Slovenije, da bi samo zavarovala svoje interese (ogroženost meje in socialni nemiri) so pripeljali do neenakopravne priključitve države slovencev, Hrvatov in Srbov h kraljevini Srbiji.

→ nestvarna ideološka konstrukcija o enem jugoslovanskem narodu sestavljenem iz treh plemen, nepriznavanje samobitnosti vrste narodov: makedonci, črnogorci, albanci; unitaristično-centralistično ureditev in srbska nadvlada so elementi, ki so bistveno prispevali k neuspešnosti in porpadu prve jugoslovanske države → kraljevine SHS, kraljevine Jugoslavije. Politični pretresi, ki so razdejali kraljevino, so bili pogosto neposredno povezani z nerešenim narodnim vprašanjem.

→ po okupaciji (2. sv. vojna) in razkosanju kraljevine med 2. sv. vojno je bilo vsem političnim silam, ki so si prizadevale za ponovno ustanovitev jugoslovanske države jasno, da bo nova Jugoslavija zvezna država ali pa je ne bo. Nova federativno urejena država je nastala na drugem zasedanju AVNOJA (29.11.1943)

→ Avnojska Jugoslavija je nastala postopoma od spodaj navzgor. Osvobodilna fronta je v Sloveniji z organiziranjem oboroženega odpora priborila Sloveniji visoko stopnjo avtonomije (samostojnosti). To je krepilo upanje o možnosti uresničitve davne zamisli o zedinjeni Sloveniji. Te sanje so bile grobo prekinjene ob koncu vojne s podreditvijo slovenskih partizanskih odredov znotraj nove jugoslovanske armade in z vspostavitvijo centralizirane državno-partijske piramide pd sovjetskem vzoru.

→ v imenu države je bil federalizem močno poudarjen. Po ustavi FLRJ iz leta 1946 je bila Jugoslavija zvezna država in skupnost enakopravnih narodov zasnovana na pravici do samoodločbe. V praksi je prišlo do prevlade izvršne oblasti federacije. Demokratični centralizem komunistične partije je bil dejanski nosilec centralizma, ter etatistično upravljanje gospodarstva in družbe → vse to je onemogočalo uveljavljanje federativnih načel. Republike so imele majhno stopnjo samostojnosti.

→ leta 1948 je prišlo do odmika od sovjetskega modela in potem do uvedbe delavskega samoupravljanja. To je bilo povezano z decentralizacijo oblasti in krepitvijo avtonomije gospodarstva. Vendar vse to ni pripeljalo do poglobljenih federativnih odnosov in krepitve vloge republik.

→ podcenjevanje nacionalnega vprašanja se nadaljuje in pogloblja. Federalizem pa stopa v ozadje za razredno oz. socialno vsebino oz. samoupravno ideologijo.

→ vzporedno s popuščanjem partijskega centralizma in sproščanjem tržnih zakonitosti pa so se zlasti v drugi polovici 60-ih let začeli zaostrovati medrepubliški gospodarski in politični odnosi.

→ na zvezni ravni pa ni bilo pravnih mehanizmov za oblikovanje razlik in usklajevanje različnih interesov. Možna sta bila dva izhoda:

- krepitev partijskega centralizma ⇒ represija
- okrepitev ustavne vloge federativnih enot ⇒ svoboda

Uresničena je bila kombinacija obeh možnosti.

→ po letu 1971 se ponovno vzpostavi vpliven državno-partijski center na jugoslovanski ravni, sočasno pa se odločilno spremeni federativna ureditev v korist republik in v škodo zveznega centra.

→ od leta 1968-1974 je bila izvedena temeljita reforma odnosov v federaciji, ki naj bi izhajala iz enakopravnega upoštevanja razrednega in nacionalnega elementa

→ leta 1968 je bila najprej poudarjena vloga zbora narodov, ki je postal prvi in splošno pristojen zbor. Leta 1971 je bilo ustanovljeno predsedstvo SFRJ, ki je bilo zamišljeno kot dejavnik usklajevanja stališč in zagotavljanja enakopravnih narodov

→ zožene so bile pristojnosti fed. in mnoge od njih prenesene na republike in pokrajine → Vojvodina, Kosovo. Dosledno je bilo ohranjeno načelo kvalitetne sestave (enako število iz vseh republik) najpomembnejših zveznih organov in razširile so se možnosti za neposredno vplivanje republik v fed., zlasti na ekonomskem področju in to s soglasjem republik.

→ ustava iz leta 1974 je povzela vse te spremembe in prilagodila tudi strukturo skupščine SFRJ, ki je dobila dva kvalitetno sestavljena delegatska zbora:

- ZVEZNI ZBOR
- ZBOR REPUBLIK in POKRAJIN

→ čeprav je ustava iz 1974 močno poudarila vlogo republik in pokrajin in poglobila federativne odnose, pa so pretirane tiste ocene, ki so v njej videle KONFEDERATIVNO ureditev.

→ v ustavi 74' namreč prevladujejo institucije in rešitve povzete iz klasičnih federacij. SFRJ ni bila opredeljena kot zveza držav, ampak kot zvezna država in ni bila utemeljena samo na federalnih enotah, ampak tudi na delovnih ljudeh in občanih. Federativni organi so ohranili široke pristojnosti zlasti v obrambi in mednarodnih odnosov in ustava ni spominjala na konfederativno pogodbo. Res pa je ustava 74' prinesla v Jugoslavijo federativno dogovorni element, ki je nadomestilo prejšnje preglasovanje.

SLOVENSKO ZAVZEMANJE ZA ASIMETRIČNI RAZVOJ FEDERACIJE

- ustava iz 74' je sprožila ostre polemike in pristaši centralizma so zahtevali odpravo elementov konfederalizma v ustavni ureditvi (element soglasja)
- Slovenija, ki je videla svojo perspektivo v širjenju in krepitvi samostojnosti se je sredi 80-ih let uprla poskusom recentralizacije in zavzela za asimetrično ureditev. Praktično je to začela uresničevati s sprejetjem ustavnih dopolnil septembra 89'. Ta dopolnila so poudarjala samoodločbo, spoštovanje enakopravnosti, jezikov pri delovanju zveznih organov, ukinitve smrtne kazni, izredne razmere v Sloveniji lahko razglasi le republiška skupščina.
- vse te določbe so naletele na ostra nasprotovanja in očitke, da gre za ureditev, ki je v nasprotju z ustavo SFRJ. Z ustavnimi dopolnili si je Slovenija do neke mere vzela pravico, da sama presoja katere odločitve organov fed. jo zavezujejo in katere ne. To pa je pravica do NULIFIKACIJE (razveljavitev), ki je značilnost KONFEDERACIJE, ki je Sloveniji odprla vrata k asimetričnemu in konfederativnemu položaju v Jugoslaviji. Zvezni organi so ocenili, da gre za vnašanje neenakopravnosti v federativno ureditev, ogrožanje ozemeljske celovitosti.
- zvezni center ni dopustil uveljavitve teženj po večji samostojnosti. Z objavo gradiva za slovensko ustavo (pisateljsko ustavo, ki so jo sestavili društvo pis. in soc.), ki terja radikalno preoblikovanje federativne ureditve in postavlja zahtevo, da mora biti najprej sprejeta nova slovenska ustava in šele nato nova ustava zveze suverenih republik.
- leta 89' je bila objavljena tudi Majniška deklaracija, ki se sklicuje na nesporazume, provokacije in odkrite sovražnosti, ki jih doživljajo slovinci v Jugoslaviji in se zavzema za življenje slovenskega naroda v suvereni državi.
- DEMOS (združena opozicija Slovenije) pa je sprejel deklaracijo o slovenski samoodločbi, ki izhaja iz majniške deklaracije in se je zavzel za plebiscit, ki naj bi udeležil pravico do samoodločbe. Deklaracija opozarja na različne pritiske iz jugoslovanskega centra in se zavzema za prehod iz komunizma v deklaracijo ter od prisilne skupnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi k svobodni prostovoljni konfederaciji evropskih narodov.
- 22.1.1990 je po odhodu jugoslovanske in slovenske delegacije s 14. kongresa razpadla najprej zveza komunistov v Jugoslaviji. Marca 1990 je skupščina soc. republike Slovenije sprejela amandmaje k ustavi republiki Sloveniji. Na novo so bila določena temeljna načela ustave.
- hkrati je republiška skupščina sprejela posebno deklaracijo o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za RS. Deklaracija se zavzema za konfederativni položaj Slovenije v Jugoslaviji in poziva federacijo in druge republike, da opustijo vse oblike nasilnega urejanja odnosov v Jugoslaviji.
- na volitvah aprila 90' so dobile večinsko podporo stranke, ki so se zavzemale za hitrejše in radikalnejše upravljanje samostojnosti Slovenije. Novo izvoljena skupščina je julija 90' sprejela deklaracijo o suverenosti države RS.
- zvezna ustava in zakoni ter drugi predpisi veljajo na območju Slovenije samo, če niso v nasprotju z ustavo in zakoni RS. Novo sprejeti zvezni zakoni pa od tega datuma v Sloveniji veljajo samo, če k njim izreče soglasje republiška skupščina. Slovenija je posegla po pravici do samoodločbe.
- oktobra 90' so bili sprejeti amandmaji k ustavi republike Slovenije, s katerimi je bilo določeno, da se v RS ne uporabljajo odločbe ustave SFRJ, ki niso v skladu z ustavo RS.
- sredi oktobra 90' je bil objavljen model konfederacije, ki sta ga pripravili predcedstvi RS in republika Hrvaška. V tem dokumentu je konfederacija zamišljena kot prostovoljna zveza držav članic. Ni prišlo do uveljavitve tega modela.
- jeseni 90' se je pokazalo tudi, da se medrepubliški odnos v Jugoslaviji zastruje in da se možnost sporazuma o drugačni ureditvi skupnega življenja vse bolj odmika. Takrat je prišlo tudi do odločitve v Sloveniji o razpisu plebiscita za samostojno in neodvisno državo
- politična podlaga za odločitev skupščine je bil sporazum vseh političnih strank in poslanskih skupin o skupnem nastopu na plebiscitu.
- plebiscit so razumeli kot odločilno dejanje osamosvojitve Slovenije in ki je bil podlaga nadaljnega procesa združitve SFRJ.
- zakon o plebiscitu je bil sprejet 6.12.1990 in v njem je pisalo: odločitev bo sprejeta, če se izreče večina
- istočasno je bil sprejet tudi razglas državljanom RS, z razlago pomena odločanja o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. Slovenija ne bo več združena v SFRJ in postopna uveljavitev bo urejena z ustavnim zakonom in po sprejemu plebiscita bo Slovenija lahko sprejemala maddržavne pogodbe

- ni izključena možnost konfederacijske povezave Slovenije z drugimi republikami, kasneje izključena.
- ob razpisu plebiscita je skupščina sprejela tudi pismo o dobrih namerah, ki je bilo za domačo Jugoslavijo in svetovno javnost. Izražena je bila težnja, da po mirni poti dosežemo osamosvojitve Slovenije, ki naj postane pravna, socialna država.
- pred izvedbo plebiscita je skupščina sprejela deklaracijo o spoštovanju temeljnih konvencij sveta evrope, s katero se je enostransko zavezala spoštovanju teh konvencij → varstvo človekovih pravic. na plebiscitu 23.12.1990 je večina (88,5%) glasovala za neodvisno in samostojno državo (4% je bilo proti)

OSAMOSVOJITVENI DOKUMENTI:

- februar 1991:

→ skupščina sprejme resolucijo o predlogu za sporazumno razdružitve SFRJ. Resolucija se sklicuje na plebiscit, da postane Slovenija suverena država, ki bo imela vso dejansko oblast na svojem ozemlju in bo subjekt mednarodnega prava

- 20.2.1991:

→ sprejet ustavni amandma, ki je sutvaril podlago za prenos suverenih pravic nazaj na RS

- 24.6.1991:

→ sprejet amandma, ki je določil nov grb in zastavo

- 25.6.1991:

→ skupščina sprejme temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti RS. Ta listina je opredelila RS kot samostojno in neodvisno državo, za katero je prenehala veljati ustava SFRJ

→ opredeljene so bile državne meje RS. RS s to listino zagotavlja človekove pravice vsem prebivalcem RS ne glede na njihovo pripadnost in posebej poudarja pomen pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti.

→ poseben ustavni zakon za izvedbo te listine pa je določil vrsto ukrepov za dejanski prevzem dotedanjih zveznih pristojnosti. S tem zakonom je prenehal mandat delegatov v zvezni skupščini.

→ skupščina je sprejela tudi posebno deklaracijo o neodvisnosti (cilj: obvestiti javnost o motivih in ciljih, ki jih je imelo osamosvajanje Slovenije). V deklaraciji je opozorjeno, da model konfederacije, ki sta ga ponudili Slovenija in Hrvaška ni naletel na ustrezen odziv → predlog o sporazumni združitvi SFRJ.

→ v RS je zagotovljena večstrankarska parlamentarna demokracija in lokalna samouprava. Republika je zavezana miru in nenasilnemu reševanju vseh spornih vprašanj. Zvezni izvršni svet je reagiral na to ustavno listino in deklaracijo s poskusom prevzema izvajanja nadzora nad mejami, pri čemer so bile angažirane tudi enote JLA (zvezna carina, JLA). Oborožena intervencija zoper Slovenijo. Na pos. zasedanju je RS vztrajala pri sprejetih odločitvah, pristala pa je na vztrajanje mednarodne skupnosti na tri mesečni moratoriji, ki je bil določen z brionskim sporazumom. Po uspešni obrambi zoper agresijo sta bili odprti še 2 vprašanji:

- mednarodno priznanje Slovenije
- sprejem nove ustave RS

→ prve države so priznale Slovenijo še preden je sprejela novo ustavo, nove pa po njenem sprejemu.

LOKALNA SAMOUPRAVA

LOKALNA SKUPNOST

⇒ 94. različnih opredelitev tega pojma (pomembna dva):

→ iz Hillery-eve, pa tudi iz večine drugih klasifikacij izhaja, da so bistveni elementi lokalne skupnosti (5. elementov, ki so skupni vsem opredelitvam lokalne skupnosti:

- določeno ozemlje
- ljudje, naseljeni na tem ozemlju
- potrebe teh ljudi
- dejavnosti za zadovoljevanje teh potreb
- !• zavest ljudi o skupnosti, ki ji pripadajo

→ Šmidovnik zelo celovito definira pojem lokalne skupnosti, ko pravi, da je lokalna skupnost tista teritorialna družbena skupnost, kjer na najnižji ravni nastajajo določene skupne potrebe prebivalstva, ki jih je mogoče reševati le na skupen način.

→ če združimo ti dve definiciji, je lokalna skupnost naravna družbena skupnost, ki nastane z naselitvijo ljudi na določenem ozemlju. Lokalno samoupravo naredi država, lokalno skupnost pa narava (ne da bi država pri tem kaj naredila)

→ prva oblika lokalne skupnosti v zgodovini se je imenovala OBČINA, ki je temeljna samoupravna lokalna skupnost, ki v okviru ustave in zakonov samostojno in neodvisno opravlja/izvršuje svoje naloge, ki se tiče lokalne skupnosti. Za občino so ključni trije elementi:

1. občina je najpomembnejši tip lokalne samouprave
2. občina mora imeti status samoupravnosti oz. samostojnost
3. občina mora biti oblikovana v okviru zgodovinsko nastale lokalne skupnosti, kakršna je npr. naselje

→ delitev lokalne skupnosti: • ožji tip: občina
• širši tip: pokrajine oz. regije

LOKALNA SAMOUPRAVA

→ je ena izmed oblik samouprave v državi

⇒ gre za najpomembnejšo obliko samouprave, ki ji rečemo TERITORIALNA SAMOUPRAVA (zajema ljudi, ki živijo na nekem ozemlju)

⇒ poleg teritorialne samouprave pa je pomembna tudi FUNKCIONALNA SAMOUPRAVA (naloge oz. dejavnosti, ki jih opravljajo ljudje)

→ Djordjević: za lokalno samoupravo so značilni trije elementi:

1. pravica lokalnega prebivalstva, da voli svoja predstavniška telesa; s tem, da imajo ta telesa določene pravice odločanja, ki pa jih izvršujejo neposredno ali preko svojih organov
2. predstavniška telesa morajo imeti na svojem ozemlju samostojnost in suverenost
3. predstavniška telesa morajo biti pristojna za takšna vprašanja, ki dejansko in formalno vpliva

na

življenje ljudi in razvoj lokalne skupnosti

⇒ pojem lokalne samouprave ima 5 konstitutivnih elementov:

• TERITORIALNI elementi:

→ teritorialno določene in omejene lokalne skupnosti, soustanovljene kot subjekti lokalne samouprave (nadoločenem ozemlju obstajajo določene lokalne skupnosti)

• FUNKCIONALNI elementi:

→ lokalna skupnost je priznana področje njenih izvirnih nalog (ima določene naloge)

• ORGANIZACIJSKI elementi:

→ te naloge opravljajo člani lokalnih skupnosti pod lastno odgovornostjo ali sicer preko organov, ki jih sami izvolijo

• MATERIALNO-FINANČNI elementi:

→ lokalna skupnost mora imeti materialna in finančna sredstva za opravljanje svojih nalog

• PRAVNI elementi:

→ lokalna skupnost ima lastnost oz. so pravne osebe

⇒ značilnosti, ki definirajo lokalno samoupravo in jo ločijo od države:

1. avtonomija
2. samostojnost
3. decentralizacija
4. demokratizacija
5. zavest prebivalcev lokalne skupnosti, da so med seboj povezani in jih družijo skupni interesi

⇒ v Evropi poznamo 2 temeljni obliki lokalne samouprave:

• Britanski tip:

→ v Veliki Britaniji, Skandinavskih državah, državah Beneluxa

→ temelji na velikih občinah in šteje lokalno samoupravo kot izvirno institucijo, včasih tudi za četrto vejo oblasti (npr. v Skandinaviji)

- **Kontinentalna ureditev:**

→ vodilna je Francija

→ temelji na malih občinah in šteje lokalno samoupravo v izvršilno vejo oblasti

→ značilno načelo decentralizacije

LOKALNA SAMOUPRAVA V EVROPI

FRANCIJA:

→ ima dvonivojsko lokalno samoupravo:

1. nivo: občine (36.000 občin, od tega jih ima 29.000 manj kot 500 prebivalcev; največja je Paris-2 milijona prebivalcev)

2. nivo: departmaji, kjer ne gre za tipično lokalno samoupravo, saj je to nivo oblasti kjer se srečujeta država in lokalna samouprava (težišče je na državi)

→ občine so se oblikovale na načelu 1 naselje - 1 občina → kar gre za male občine. Občine se povezujejo v t.i. sindikate občin in distrikte

→ od leta 1982 velja Francija za decentralizirano državo

NEMČIJA

→ dvonivojska država:

1. nivo: občine (na nižji stopnji)

2. nivo: okraji

→ značilni so trije tipi občin:

⇒ podeželska občina

⇒ samostojna mestna občina

⇒ iz okraja izločena mestna občina, ki ima pristojnosti okraja (Berlin)

→ je država klasičnih malih občin, ki imajo veliko več pristojnosti kot francoske občine

→ nemške občine niso pristojne le za lokalne zadeve (kot so francoske), izvajajo tudi nekatere državne naloge

→ je država decentralizacije

VELIKA BRITANIJA

→ po letu 1977 so zanjo značilne velike občine (povprečno imajo 125.000 prebivalcev); predstavljajo pa četrto vejo oblasti

→ ima dva nivoja lokalne samouprave:

1. nivo: distrikti v ruralnih območjih in mesta v urbanih območjih

2. nivo: grofije, kjer je celotna teža lokalne samouprave, ker porabijo kar 75% sredstev

→ od evropskega tipa se britanska samouprava razlikuje v tem, ker nima izvirnih lokalnih nalog (občinam določa naloge država preko zakonov; občine se morajo neposredno povezati z ministrstvom za vsako stvar)

→ bistvo lokalne samouprave v Veliki Britaniji je v političnih elementih (bolj je pomembno, da čim bolj neposredno odločajo ljudje, ne pa občine ⇒ LOKALNA DEMOKRACIJA)

LOKALNA DEMOKRACIJA

⇒ dve obliki lokalne demokracije:

1. posredna oblika:

→ s tem so mišljene volitve predstavniških organov občine

2. neposredna oblika:

→ mišljeni 4 elementi neposredne demokracije oz. instituti: zbor občanov, referendum, pravica do peticije, ljudska iniciativa

→ z vidika demokratične ureditve bi bilo idealno, če bi ljudje v lokalni skupnosti odločali o vseh zadevah sami in neposredno. To v svobodni skupnosti ni mogoče:

1. ker je v lokalni skupnosti preveč nalog in ker so te naloge preveč zapletene, da bi ljudj odločali
2. ker se odločitve sprejemajo vsak dan in ker so lokalne skupnosti prevelike. Zaradi tega je neposredna lokalna demokracija bolj izvirna kot pravilo. Prevladuje namreč odločanje preko predstavniških organov. Je pa kljub temu neposredna demokracija bolj prisotna na lokalni kot pa državni ravni, ker je lokalna skupnost manjša kot država, tako po ozemlju kot po številu prebivalcev. Organizacijsko-tehnično je institute neposredne lokalne demokracije v praksi na državni ravni praktično nemogoče izvajati.

⇒ poznamo 3 vzroke zakaj se neposredne lokalne demokracije na lokalni ravni pogosteje uporabljajo kot na državni ravni:

1. vse 4 oblike so tehnično, finančno in organizacijsko na lokalni ravni manj zahtevne
2. neposredne oblike demokracije z lokalno skupnostjo tradicionalno povezane
3. lokalna skupnost je manjša kot država (po prebivalstvo, po ozemlju)

ZBOR OBČANOV

→ najbolj neposredna oblika lokalne demokracije in omogoča najbolj neposredno sprejemanje odločitev
→ je najstarejša oblika

→ prebivalstvo lokalne skupnosti se zberejo na nekem skupnem mestu in odločajo

→ od drugih treh oblik neposredne demokracije se razlikuje v tem, da gre za bolj spontano, neposredno odločanje, v katerem lahko sodelujejo vsi polnoletni prebivalci lokalne skupnosti

→ o vseh zadevah se glasuje javno z dvigom rok → to je pomemben element kohezivnosti lokalne skupnosti in integracije posameznika v njej

→ gre za obliko lokalne demokracije, ki je možna samo v najmanjših lokalnih skupnostih

→ lokalna skupnost pa mora imeti nek izvoljen predstavniški organ, ker se zbor občanov ne more uporabljati vsakodnevno

→ zbor občanov bi se tako uporabljal le za najpomembnejše odločitve

REFERENDUM

→ je novejšega izvora kot zbor občanov

→ je bolj formaliziran ter organizacijsko zahtevnejši način odločanja (informacijsko in tehnično zahtevnejši)

→ uporaben je za manjše število zadev in bolj poredkoma, kar pomeni da v večini zadev odloča predstavniško telo

→ z razliko zbora občanov se referendum uporablja tudi na državni ravni, vendar manj pogosto kot na lokalni ravni, zato ker:

1. je referendum bliže lokalni samoupravi
2. na lokalni ravni so ljudje bolj zainteresirani za takšen način odločanja
3. na lokalni ravni je organizacijsko manj zahteven (lažje izvedljiv)
4. na lokalni ravni je cenejši

LJUDSKA INICIATIVA

→ se v osnovi razlikuje od ostalih treh oblik neposredne lokalne demokracije

→ pri referendumu pride pobuda za rešitev nekega problema iz organa, ki jo ima pravico predlagati

→ pri ljudski iniciativi pa pride pobuda s strani ljudstva. Ljudstvo zahteva ureditev nekega vprašanja, ne sodeluje pa pri odločitvah, kako to vprašanje urediti

→ v primerjavi z referendumom ljudska iniciativa ljudstvu ne omogoča odpravo neustrezne rešitve, ampak mu omogoča, da zahteva rešitev, ki mu ustreza

PRAVICA DO PETICIJE

→ se razlike od ostalih treh oblik

→ omogoča oz pravica posamezniku ali skupini posameznikov do pošiljanja pisnih vlog predstavniškemu organu. Predmet peticije so lahko: prošnje, pobude, pritožbe, zahteve, predlogi,...

→ od ljudske iniciative se peticija razlikuje v tem, da je predlog, ki je podan na osnovi ljudske iniciative, predstavniško telo dolžno preučiti, predlog podan na osnovi peticije pa ne. To pa zato, ker ima pravico do peticije vsak posameznik, ljudsko iniciativo pa lahko uveljavlja le večja skupina posameznikov (od 50 naprej)

RAZVOJ LOKALNE SAMOUPRAVE

→ V Sloveniji se začne razvijati v srednjem veku, predvsem v primorskih mestih

STARA AVSTRIJA

→ na območju stare Avstrije so bile pred letom 1848 ustanovljene KRESIJE oz. državni okrožni uradi, kot državne upravne enote. V njihovem okviru (kresij) pa OBČINE kot najnižje upravne enote države (ne gre še za lokalno samoupravo)

→ občine niso imele nobene samouprave vse do leta 1848, od tega leta naprej so bile uvedene prave samoupravne občine. Skrbele so za upravljanje občinskega premoženja, varnost ljudi in obenem pa so se nanje prenesle tudi nekatere državne zadeve

→ prvič se pojavi izraz ŽUPAN (predstojnik občine)

→ leta 1866 so se občine oblikovale na novo, vzpostavljena pa je bila evropska oz. prava samouprava, kar pomeni, da so bili organi občine voljeni v celoti, država pa je tudi financirala občine. Nekatere občine so imele lastni vir dohodkov.

STARA JUGOSLAVIJA

→ do leta 1921 je veljala stara avstrijska ustava, potem pa je bila 1921 sprejeta VIDOVDANSKA ustava, ki je vzpostavila lokalno samoupravo na tri nivoje:

- občina
- okraj
- oblast

→ v resnici je lokalna samouprava delovala samo v občinah, okraj in oblast pa sta delovala kot državni organ do leta 1931.

→ ta ureditev je veljala do leta 1931 (ko pride do diktature), ko se ustanovijo banovine, ki so imele tako državno kot tudi lokalno vlogo, vendar pa niso bile prave lokalne institucije (niso bile enote lokalne samouprave), ker niso imele voljene predstavnike, ampak je vse urejal ban

NOVA JUGOSLAVIJA

→ Jugoslavija po 2.sv. vojni (po 1945) pride v sovjetsko vplivno ceno in s tem je konec lokalne samouprave. Sicer so obstajali lokalni organi oz. občine, ampak so bili le izpostave države (državna last). Ta model je temeljil na načelu enotnosti oblasti, ker je vladala samo ena stranka. Oblast je bila monolitna in na vseh nivojih strogo podrejena centru. Tu so bile lokalne oblasti le izpostave državne oblasti na lokalnem nivoju

→ to se spremeni leta 1948, ko se zgodi informbiro. Jugoslavija se osvobodi izpod sovjetskega vpliva in kot vodilno idejo postavi samoupravljanje. Jugoslavija kot edina socialistična država delno uveljavi tržni sistem gospodarstva in vsaj delno avtonomijo lokalne samouprave. Ta lokalna samouprava se je imenovala KOMUNALNI SISTEM. Občina je bila preoblikovana v komuno in bi naj bila temeljna celica družbe, v kateri bi naj ljudje opravljali vse svoje potrebe. Komuna bi se naj sčasoma oblikovala v samoupravno skupnost državljanov. V praksi komuna ni prevladala nad državo, ampak je država prevladala nad komuno (država je obremenila komuno z 80% svojih nalog, tako da je ostalo za lokalne zadeve samo 20% resursov)

→ v Sloveniji je bilo ustanovljenih 62 komun (povprečno imele 32.000 prebivalcev in bile 3x večje kot današnje občine).

→ komune so bile nekje vmes med lokalno samoupravo in državno upravo, lokalne zadeve pa so prenesli na krajevne skupnosti (ker so bile komune preobremenjene), ki so temeljile na prostovoljnem delu državljanov (težava v tem, da so se krajevne skupnosti morale financirati same in so bile bolj prostovoljna društva državljanov)

→ kljub temu so bili organi komune voljeni, imeli so tudi relativno samostojnost → torej lahko omejeno govorimo o lokalni samoupravi.

SLOVENIJA

- prelom se zgodi z osamosvojitvijo Slovenije in sprejem nove ustave
- 9. člen nove ustave: v Sloveniji je zagotovljena lokalna samouprava
- po ustavi uresničujejo lokalno samoupravo v občinah in v drugih lokalnih skupnostih
- danes imamo v Sloveniji 192 občin, od tega je 11 mestnih

OBČINA

- je temeljna lokalna samoupravna skupnost
- do občin v današnjem smislu pride v 19. stol.
- v Evropi prevladuje majhna občina (Francija), nasprotni tip je velika občina (Velika Britanija, Skandinavija, Benelux)
- ⇒ temeljno vprašanje: Kakšna je idealna občina?

• Glavne pomankljivosti majhnih občin:

- ne morejo kakovostno opravljati svojih nalog, ker nimajo dovolj sposobnega strokovnega kadra, niti materialnih in finančnih sredstev.
- male občine ne morejo organizirati javnih služb, ker so premajhne. V tem primeru mora skočiti država in prenese zahtevnejše naloge ali nase ali na širše lokalne skupnosti (pokrajine) ⇒ posledica tega je centralizacija in negacija pojma samouprave

• Pomankljivosti velikih občin:

- velike občine nastanejo ponavadi z združitvijo večih manjših občin, zato so umetne tvorbe (odrezane od svojih naravnih temeljev)
- v takih občinah se prebivalci ne počutijo lokalno povezani (ni bistvenih elementov lokalne samouprave kot sta kohezivnost in solidarnost)

⇒ **Humes in Harloff** pravita, da morajo biti občine hkrati dovolj velike, da imajo lahko ustrezno osebje in druge pogoje, hkrati pa dovolj majhne, da lahko ohranijo atmosfero skupnosti, v kateri lahko vsak posameznik občuti, da ima možnost uspešno vplivati na politiko te skupnosti.

→ 3 bistvene funkcije oz. naloge občin:

1. izvirne naloge občin
2. naloge, ki jih na občine začasno prenese država v izvirno občinsko pristojnost
3. naloge, ki jih država prenese na občine in jih te opravljajo le začasno namesto države, tem rečemo **PRENESENE** naloge

ORGANI (SLOVENSKE) OBČINE**1. OBČINSKI SVET**

- je najvišji organ odločanja o vseh zadevah občin
- izvoljen je na svobodnih, neposrednih, splošnih in enakih volitvah vsaka 4 leta (mandatna doba je 4 leta)
- je izvoljen predstavniški organ s splošno predstojnostjo za odločanje o vseh zadevah, ki so lokalnega pomena
- v okviru svoje pristojnosti lahko sprejme institut občine, proračun občine in sprejema občinske odloke (neka vrsta zakoni)
- občinski svet odloča o prenosu nalog iz državne na lokalno upravo, odloča o pridobitvi oz. odtujitvi občinskega premoženja, nadzoruje dolo župana, podžupana in občinske uprave,...
- občinski svet lahko ustanavlja delovna telesa (odbori in komisije), ki se potem specializirajo na posamezna področja (npr. odbor za finance)
- ima najmanj 7 članov in največ 45 članov
- največja občina je Ljubljana (45 članov)

2. ŽUPAN

- je izvršilni organ občine, predstavlja občino navzven

- izvoljen je na neposrednih in splošnih volitvah na 4 leta, zato je odgovoren predvsem volilcem, kar pomeni, da ga občinski svet ne more zamenjati oz. odstaviti
- ima predlagalno pravico, na osnovi katere predlaga občinskemu v sprejem občinske akte, proračun in zaključni račun. Je edini predlagatelj proračuna in zaključnega računa, lahko pa tudi sklicuje seje občinskega sveta in jih vodi
- njegova najpomembnejša funkcija pa je vodenje občinske uprave
- je varuh zakonitosti in ustavnosti, kar pomeni, da lahko zadrži objavo in izvrševanje kateregakoli občinskega akta, če meni, da je neustaven oz. nezakonit
- izvoljen je na 4 leta po absolutnem, dvokrožnem, večinskem volilnem sistemu

3. NADZORNI ODBOR

⇒ ima 3 glavne funkcije:

- opravlja nadzor nad razpolaganjem s premoženjem občine
- nadzoruje smotrnost in namenskost porabe sredstev
- finančno poslovanje uporabnikov občinskega proračuna

→ člane nadzornega odbora imenuje občinski svet, član opravlja svojo delo nepoklicno

→ ponavadi je teh članov 5

→ člani nadzornega odbora ne morejo biti župan, podžupan, član občinskega sveta ali zaposlen v upravi

→ delo nadzornega odbora počasi že prevzema računsko sodišče

LOKALNE VOLITVE

⇒ gre za volitve predstavnikov občin oz. pokrajin. Tudi za lokalne volitve veljajo splošna načela kot so splošnost, enakost, neposrednost, svoboda, tajnost, veljati pa še mora enakost volilne pravice (→ vsak en glas) → volitve občinskega sveta

⇒ lokalne volitve določa zakon o lokalni samoupravi

⇒ člani občinskega sveta se volijo po dveh volilnih sistemih (proporcionalni in večinski volilni sistem):

• večinski volilni sistem

→ uporablja v malih občinah (do 3000 prebivalcev) oz. v tistih, ki imajo 7-12 občinskih svetnikov

→ gre za enokrožni volilni sistem z načelo relativne večine → dopušča večjo možnost uveljavljanja posameznikov in daje manj prostora političnim strankam, kar pomeni tudi več izvoljenih neodvisnih kandidatov

→ pri večinskih volitvah se glasuje o posameznih kandidatih in ne o političnih strankah

→ volilec lahko glasuje o tolikih kandidatih, kolikor članov ima občinski svet

→ znotraj večinskega sistema ločimo dva tipa volitev:

1. velja za tiste občine, ki imajo 7-9 članov občinskega sveta. Občina je le ena volilna enota (vsi člani občinskega sveta v tej volilni enoti)
2. velja za tiste občine, ki imajo 10-12 članov občinskega sveta. Občina se razdeli na toliko volilnih enot, kolikor članov občinskega sveta se voli (v vsaki je izvoljen eden)
⇒ v obeh primerih je pogoj za izvolitev relativna večina, kar v 2. tipu pomeni, da so izvoljeni tisti, ki so dobili največ glasov, v 1. tipu pa tisti kandidat, ki je dobil največ glasov (eden)

• proporcionalni volilni sistem

→ uporablja v večjih občinah (nad 3000 prebivalcev) oz. 13 ali več članov občinskega sveta

→ gre za glasovanje o listah kandidatov. Listo kandidatov lahko predlaga vsaka politična stranka ali pa skupina državljanov. Na listi oa mora biti toliko kandidatov, kolikor kandidatov se pač v tisti občini voli.

→ zagotovljena je še določena stopnja vpliva vsakega volilca na izbiro kandidata = PREFERENČNI GLAS

→ volilec lahko preferenčni glas odda le eni osebi iz liste. Preferenčni glas se upošteva samo pri tistih kandidatih, ki so dobili večino glasov volilcev, ki so glasovali za neko listo (→Nikoli!)

→ v proporcionalnem volilnem sistemu je občina ena volilna enota, za razdelitev mandatov pa se uporablja D'HONDT-ov sistem → z liste kandidatov je izvoljenih toliko kandidatov, kolikor mandatov je lista dobila

POKRAJINA oz. REGIJA

- je širša lokalna samoupravna skupnost, ki deluje na širšem teritorialnem območju kot občine in na ožjem kot država (območje, ki dosega najmanj 2 ali več občin)
- poleg občin obstaja v večini evropskih držav, razen v 5 evropskih državah (Slovenija, Makedonija, Albanija,..)
- ni enotnega imena (Francija→departma, Velika Britanija→grofija, Slovenija→pokrajina,...)
- v nekaterih državah obstajata dva nivoja širših lokalnih skupnosti, to pomeni, da imajo tronivojsko lokalno samoupravo. V večini evropskih držav pa zaradi direktiva sveta evrope obstaja samo en nivo širše lokalne skupnosti.
- širše lokalne skupnosti opravljajo naloge, ki so gledano z vidika države lokalnega pomena, gledano z vidika občin pa širšega pomena. Na nivoju pokrajine pa prihaja tudi do stika med lokalno in državno samoupravo. Država prenaša v procesu decentralizacije na pokrajine tiste naloge, ki jih občine iz organizacijskih ali tehničnih razlogov ne morejo opravljati
- v Sloveniji imamo samo enonivojsko lokalno samoupravo, ampak jih opredeljuje kot prostovoljne oblike povezanosti občin, v katere lahko občani prostovoljno vstopijo in izstopijo. Slovenija je zato le ena izmed petih evropskih držav, ki nima dvonivojske samouprave.
- prva širša lokalna samoupravna skupnost je bila francoski departma (nstal 1 leto po revoluciji)
- v Sloveniji ni nikoli bilo in je ni prave širše lokalne samoupravne skupnosti
- 143. člen ustave RS: pokrajina je prostovoljna skupnost občin
- ⇒ pokrajine opravljajo 2 vrsti nalog:
  - **istovrstne naloge**, ki jih opravljajo občine, vendar take, ki jih iz različnih razlogov občine ne morejo opravljati
  - **obvezne upravne naloge**, ki jih v procesu decentralizacije nanje prenaša država